

Górska, Halina

"Ministerstwo Justicii Rossiskoj Impierii 1802-1917 gg. Istoriko-prawoje issliedowanije", N. N. Jefremowa, Moskwa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/3, 640-641

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

War and Society in East Central Europe vol. XIV: *The Crucial Decade: East Central European Society and National Defense, 1859—1870*, ed. Béla K. Király, Brooklyn College Studies on Society in Change, Brooklyn College Press, b.m. wyd. 1984, s. 638.

W skład tomu wchodzi 44 szkice i przyczynki, ujęte w osiem działów: „Introduction”, „Areawide Generalizations”, „The January Insurrection”, „Wars and Revolutionary Movements in the Balkans, 1850—70”, „The Army and the Unification of Romania”, „Habsburg Neo-Absolutism against Hungarians: Secret Police Actions and Dragonnades”, „Hungarians under Foreign Flags against Habsburg Absolutism”, „The Compromise of 1867 and the Reestablishment of the Hungarian Honvédség”. Do tego imponującego zestawu tekstów, pióra historyków amerykańskich, polskich, węgierskich, rumuńskich, angielskich i innych dochodzi edycja kilku źródeł; jest wśród nich znana broszura Józefa Pawlikowskiego „Czy Polacy mogą wybić się na niepodległość”, wydana przez Emanuela Halicza, a także interesujący list młodej Angielki, zatrzymanej w 1864 r. przez władze carskie i proszącej o interwencję konsula brytyjskiego w Warszawie (ze zbiorów Public Record Office w Londynie).

Czytelnika polskiego najbardziej zaciekawi 17 artykułów i szkiców odnoszących się do powstania styczniowego. Są wśród nich ogólne rozważania na temat jego skutków dla ziem polskich i całej Europy środkowo-wschodniej (N. Davies, Z. Mańkowski), analizy taktyki powstańców i organizacji oddziałów partyzanckich (E. Halicz, L. Ratajczyk, E. Kozłowski, L. Dudek). Ponadto E. Kozłowski, R. Bender i T. Mencil piszą o składzie społecznym uczestników powstania oraz postawach ludności miejskiej i wiejskiej zaboru rosyjskiego w latach 1861—1864, J. Zdrada o powstańczej polityce zagranicznej. Kwestią chłopską oraz znaczeniem okresu, o którym mowa, dla kształtowania się białoruskiej świadomości narodowej zajmują się A. Moritsch i J. T. Stanley. N. Davies opracował osobno temat „The January Insurrection in Poland, 1863—1864, in the Light of British Consular Reports”, J. F. Zacek — „The Polish January Insurrection and the Czechs” zaś E. Halicz — „The Scandinavian Countries and the January Insurrections”; wreszcie S. Kieniewicz przedstawił amerykańskiemu czytelnikowi znane wydawnictwo źródłowe „Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty”.

Autorzy w większości przypadków nie prezentują nowej problematyki lecz raczej dotychczasowy stan badań i na tej podstawie formułują syntetyczne wnioski. W sumie omawiane wydawnictwo daje obraz wydarzeń politycznych i społecznych, jakie miały miejsce w Europie środkowo-wschodniej w istotnie kluczowej dekadzie lat sześćdziesiątych XIX stulecia. W przedmowie organizatorzy edycji wypowiedzieli przekonanie, iż region ten, położony między Rosją i Niemcami i między Wschodem i Zachodem, winien być traktowany jako osobna całość; wśród publikowanych tekstów niewiele jest jednak wypowiedzi autorskich o zacięciu komparatystycznym, które rozwinęłyby ten pogląd.

A. S.

N. N. Jefremowa, *Ministerstwo Justicii Rossijskoj Imperii 1802—1917 gg. Istoriko-prawoje issledowanie*, Akademia Nauk SSSR, Institut Gosudarstwa i Prawa, Izdatielstwa „Nauka”, Moskwa 1983, s. 149.

Omawiana praca jest pierwszą monografią Ministerstwa Sprawiedliwości ukażącą jego dzieje począwszy od ustanowienia w r. 1802 aż do likwidacji w r. 1917. W trzech rozdziałach autorka omawia utworzenie Ministerstwa Sprawiedli-

wości, jego organizację i działalność. Układ pracy jest chronologiczny i obejmuje okresy: 1802—1861, 1861—1904, 1905—1917.

W najobszerniejszym rozdziale drugim autorka koncentruje się na sprawie reformy sądowej w r. 1864, która spowodowała zmiany w strukturze i zakresie kompetencji Ministerstwa. Poruszony jest tu również występujący w radzieckiej literaturze historyczno-prawnej problem tzw. kontrreformy. Według większości autorów wszystkie uzupełnienia i poprawki wydawane od lat siedemdziesiątych XIX w. oznaczały zmianę zarówno ducha, jak i litery ustawy z r. 1864. Autorka omawianej pracy zgadza się z taką opinią i podkreśla udział, a często inicjatywę Ministerstwa Sprawiedliwości w przygotowywaniu projektów poprawek.

Imponująco prezentuje się podstawa źródełowa pracy, jakkolwiek brak bibliografii utrudnia orientację. Autorka wykorzystała przede wszystkim wydane drukiem akty prawne, określające prawa, obowiązki i strukturę Ministerstwa Sprawiedliwości i szereg materiałów archiwalnych. Interesującym źródłem są także wspomnienia i prasa wydawana przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

H. G.

A. N. Bochanow, *Burżuaznaja pressa Rossii i krupnyj kapital. Kaniec XIX w. — 1914 g.*, Akademia Nauk SSSR, Institut Istorii SSSR, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1984, s. 150.

Problematyka dziejów prasy rosyjskiej przełomu XIX i XX wieku ma już znaczny dorobek w historiografii radzieckiej, ale pozostawia szereg zagadnień jeszcze nie dotkniętych przez historyków (m.in. problem dotarcia poszczególnych tytułów do określonych grup społecznych).

Omawiana praca zasługuje na uwagę zarówno ze względu na sposób ujęcia problemu, jak i bardzo szeroką bazę źródłową i sposób jej wykorzystania. Obok pamiętników i prasy, autor uwzględnił ocalałe archiwa redakcji i wydawnictw, a także korespondencję prywatną wydawców i dziennikarzy.

W okresie przyspieszonego rozwoju gospodarczego Rosji w końcu XIX wieku prasa codzienna stała się podstawowym środkiem masowej komunikacji. Obok prasy rządowej od lat sześćdziesiątych XIX w. zaczyna pojawiać się w Rosji gazeta prywatna. Ze względów głównie finansowych wiele gazet kończyło żywot bardzo wcześnie. Autor stara się ukazać różnorodne powiązania między szeregiem gazet rosyjskich a wielkim kapitałem, koncentrując się przede wszystkim na stronie wydawniczej, a niewiele miejsca poświęcając redaktorskiej. Chronologicznie książka obejmuje okres od końca lat dziewięćdziesiątych XIX w. do wybuchu I wojny światowej. W centrum zainteresowania autora znalazły się znane tytuły: „Nowoje Wremia”, „Russkoje Słowo”, „Russkije Wiedomosti”, „Riecz”, „Gołos Moskwy”, „Utro Rossii”, a także całkiem odrębna grupa gazet, jaką była prasa giełdowa.

Wśród różnych rodzajów powiązań wielkiego kapitału z prasą niebagatelną rolę odgrywał system zamieszczania ogłoszeń. Autor poświęca mu jeden z rozdziałów pracy. Należy podkreślić, że do chwili obecnej nie posiadamy opracowań dotyczących reklamy w gazetach rosyjskich, dlatego też analiza niniejsza jest szczególnie cenna. Bochanow zbadał ogłoszenia z lat 1898—1912 w dwóch gazetach: „Nowoje Wremia” i „Russkoje Słowo”. Wybór tytułów spowodowany został wieloma czynnikami, m.in. niezależnością tych gazet od kantorów pośredniczących w przyjmowaniu ogłoszeń, co pozwala wyraźnie wyodrębnić związek „publikujący—gazeta” i określić zależność gazety od różnych grup publikujących ogłoszenia.